

Az iskolai csoportok jelentősége a nevelésben

S. dr habil. Halina Wrońska CMW nővér – KUL LUBLIN

1946-ban született 1986-tól a Lublini Katolikus Egyetem Pasztorációs Teológiai Intézete Katekétikai Tanszékének tudományos munkatársa. A Katekétikai Tanszék vezetőjeként a Sandmierzi Teológiai Intézet teológiai és katekétikai előadója. Ezen kívül előadásokat tart az ukrainai Lembergben, Tarnopolban, Kolumiban és Luckban teológiát tanuló hallgatóknak is. Több elméleti és empirikus teológiai magiszteri munka promotora, számos tudományos szimpózium és konferencia szervezője. Több katekétikai témájú könyv és tudományos szócikk és iskolai tankönyv szerzője. Munkássága a személyközi párbeszéd keretében folyó kiscsoportos iskolai és plébániai hitoktatás módszereinek elsajátítására irányul.

Minden történelmi korban léteztek kisebb csoportok a nagyobb társadalmi rendszereken belül. Hasonlóképp a nagyobb társadalmi rendszerek a kis csoportok közvetítésével léteztek és működtek. Az iskolai csoportok elválaszthatatlanul kötődnek az iskola makrostruktúrájához. Iskolai csoportokról beszélve mindenekelőtt az osztályra gondolunk, mint olyan célorientált, formalizált, szervezett kiscsoportra, ahol a tagok közötti kapcsolatok szolgálati terminusokkal írhatóak le. Az osztály diákjainak nincs befolyása formális hovatartozásukra, amit az oktatás kezdetén koruk, később pedig az oktatás egyes szintjeire vonatkozó iskolai előírások és pedagógiai programok határozzák meg.

Az iskolai csoportok felől tehát az osztályt mint formalizált és nem önálló kiscsoportot lehetne meghatározni. Az iskolán és az osztályon belül létrejöhetnek azonos korúak különféle alcsoportjai is, melyek a közös, az iskola oktatási programjának megvalósításával nem szükségszerűen összefüggő érdeklődésen alapulnak. Az iskolai csoport integráns része az iskola makrostruktúrájának, nélküle nem létezhet. Tehát az iskolai

csoport szerkezete, dinamikája és belső kommunikációja nem jellemezhető az iskola mint oktatási-nevelési jellegű intézmény figyelembevételével.

1. AZ OSZTÁLY SZEREPE A NEVELÉSI FELADATOK MEGVALÓSÍTÁSÁBAN

Az osztályhoz hasonló iskolai csoportok szerepe a nevelésben összetett oktatási és nevelési folyamat részeként jelenik meg. Az iskolai osztály sajátos belső dinamikával és komplikált személyközi interakciókkal leírható, élő társadalmi szervezet. Napjaink lengyel iskolája és kisebb egységei, az osztályok, távolról sem jóindulatú, barátságos, egymást támogató emberek közösségei. A társadalmi élet elaprózódása nyomot hagy az iskolai oktatási-nevelési folyamaton is. A közösségi életben egyre növekvő erőszak, narkománia, alkoholizmus és nikotinfüggőség nem kíméli az osztályokat és az iskolai környezetet sem. Napjaink emberének magánya a tömegben érinti az iskoláskorú gyerekeket és fiatalokat is.

Egyetlen iskolai osztály sem egységes. Könnyen észrevehető, hogy a párhuzamos

osztályok jelentősen különböznek egymástól, ahogyan belső interperszonális kapcsolatrendszerük is. Az osztályt mint társadalmi csoportot a diákok és a tanárok személyközi kapcsolatainak sokasága jellemzi. A személyes interakciók nagyobbik része a diákok, vagy a diákok és a tanár között zajlik. Ezen interakciók beható elemzése alapján képessé válunk a diákok magatartásának, az osztály életéhez való viszonyuk kategorizálására.

Az osztályban az interakciók alapja a szóbeli kommunikáció. Időnként helyettesítheti valamely nonverbális közlés: ölelés, kézfogás, arckifejezések, hangszín, gesztikuláció. A személyközi kapcsolatok révén jön létre az osztály mint társadalmi csoport szerkezete, ami olyan tényezőket foglal magába, mint a padtárs megválasztása vagy a diákok kölcsönös kapcsolatai. Valakit szeretnek, van, akit nem, valaki informális vezetővé nővi ki magát, megint másik „tudományos” szaktekintély lesz, vagyis egy adott tantárgycsoport kiváló specialistája.

A társadalmi csoportként értelmezett osztályban formális struktúrák jönnek létre a tanítón-nevelőn keresztül (diákönkormányzat: gazdasági felelős, titkár, pénztáros; ügyeletek beosztása stb.) Ezen struktúrákon kívül folyamatosan létrejönnek majd felbomlanak az informális kapcsolatrendszerek; ezek alapja lehet a diákok kölcsönös rokonszenve vagy ellenszenve, az első szerelmek, vagy a közös érdeklődés valamely sport, a színház, a filmek, a zene vagy egyes dalok iránt. Ez a két rendszer nemhogy nem zárja ki, hanem kölcsönösen átfedik egymást, folyamatosan új alakzatokat hozva létre. A rendszerek szétválasztása lényeges hatással van az osztály életére és annak dinamikájára.

Az osztályon belüli alakzatok hirtelen jönnek létre, némelyik tartósnak bizonyul, mások felbomlanak vagy megváltoznak. Olyan diákok, akik egész addig nem kedvelték egymást, egyszerre kölcsönösen érdeklődni kezdenek egymás iránt; a közös kirándulások során napfényre kerül valaki más szervezői tehetsége. Az osztálystruktúrák tartóssága határozza meg az osztályközösség összetartását, szoroságát, integrációját. M. Łobocki kiemel néhány tényezőt, mely hozzájárul az osztályok összetartásához: a csoportnak és szerepének tulajdonított fontosság érzete, a csoport vonzereje mások számára, egyértelmű elköteleződés a közös célok megvalósítása mellett, az egyéni- és csoportérdek egybeesése, a csoport által közvetített normák elfogadása, a diákok közötti baráti kapcsolatok intenzitása.

Az osztály spontán integritása, összetartása nem kényszer hatására jelenik meg, hanem a szabad választás érzéséhez társuló elégedettségként. Az osztály összetartása növekszik, ha a benne tanulók alapvető igényeinek eleget teszünk; ezek közé tartozik az igény a csoporthoz való tartozásra, a lelki és kulturális életben való részvételre, az elismerésre és elfogadásra; de ilyen a közös nyelv használata, a hasonló gondolkodás, a közös érdeklődés összekötő ereje. A kellemetlen élmények, a csalódottság, a meggyőződések és a magatartás különbözősége, egyetlen személy dominanciája a csoport többi tagja felett, a célok összeegyeztethetlensége, a társasági kapcsolatok hiánya és az egyéni kezdeményezések elfojtása – ezek mind károsan hathatnak a csoport összetartására és gyengíthetik benne az integrációs folyamatokat.

Az osztály dezintegrációjában szerepet játszik a verseny, a diákok közötti rivali-

záció. Ez a jelenség máig gyakori, mivel magából az oktatási rendszerből ered, mely az egyes diákok tudásszintjének és szorgalmának osztályzására épül. A magatartás osztályzata például nagyrészt a szocializáció mértékén, a jegyek átlagán és a rendszeres óralátogatáson múlik, és csak kis mértékben van tekintettel a diák személyi kultúrájára, udvariasságára, jólneveltségére, jóindulatára, önzetlenségére. A magatartást, vagy másképp a diák etikai-morális és kulturális viselkedését néhány formális követelményhez igazították. Hasonló módon osztályozzák, mint a tanuló előmenetelét az egyes tantárgyakban. A verseny több szinten zajlik: az osztály előkelő helyezéseért az iskolai rangsorban; a legjobb tanuló pozíciójáért az osztályban; egy tantárgy „olimpikonja”, a legkiválóbb szavaló, a legjobb sportoló címéért az iskolában, a városban, a megyében vagy az országban. Ugyanígy a felsőbb osztályba lépés feltétele mindenekelőtt pozitív eredmények elérése a tanulásban.

Az osztály integrációjának fontos tényezői közé tartozik a mindennapos együttlét, a diszkók, tábortüzek, kirándulások, vetélkedők, sportversenyek, konfliktusok a csoporton kívül, a tanárral vagy más, rivális csoporttal. Az összetartozást erősíti továbbá az osztály lázadása a tanár igazságtalan osztályzataival vagy egyes diákok előnyben részesítésével szemben. Az osztály összetartozását a benne uralkodó hangulat határozza meg, amit a formális és informális csoportok moráljának nevezünk, és amelynek szintjére olyan tényezők hatnak, mint a diákok személyiségjegyei, képességeik, hűségük a vallott elvekhez és értékekhez, az élettapasztalat, valamint az iskola normái, értékei, hagyományai és oktatási színvonala. Vannak híres iskolák, gazdag hagyománnyal, és

vannak olyanok is, melyek szinte kizárólag az oktatási program megvalósítására összpontosítanak, semmilyen mértékben nem foglalkozva a diákok nevelésével és maradandó értékrend átadásával.

Az osztály morálját befolyásolják bizonyos nem formális normák és szabályok is, melyeket a felsőbb évfolyamok hagyományoznak a fiatalabb, az iskolát épp csak megkezdő diákokra. Ezek a diákok számára nagyon hasznos, praktikus ismeretek. Néhány tanárnál például megengedhetetlen a lógás, másoknál nem szabad elmondani saját véleményüket, hiszen csak nekik lehet igazuk. Megint mások nagyon sokra tartják az önállóan gondolkodó, lelkiismeretes és szorgalmas diákokat; megengedhetőnek tartják a szabad beszélgetést és vitát a tanított tárgy keretein belül, nem foglalkoznak azzal, kik a diák szülei. Minden iskolai csoportnak egyedi és megismételhetetlen a légköre, mely megkülönbözteti bármely másiktól. Beszélhetünk alkotó, becsvágyó és szorgalmas osztályokról, ahogy tehetséges, mégis lusta osztályokról vagy lázadó osztályokról is, ahol egy agresszív kisebbség rákényszeríti viselkedési stílusát és hangulatát a passzív többségre.

A tényező, mely belülről strukturálja és modellezi az osztályközösséget, az osztályzás. A diákokat állandóan osztályozzák: mindenekelőtt a tanárok a tanulmányi és magatartásbeli előmenetelle, de az egyes diákok és az osztály egésze szerint is. A tesztek, az ellenőrzések, az ismeretek kikérdezése jelenti a diákok számára a hétköznapi valóságot. Eközben az osztályba folyamatosan eljutnak a tanárok visszajelzései, hogy mi a jó, mi a rossz, igazságos vagy igazságtalan, szép, csúnya, megfelelő vagy kifogásolható. A diákok már oktatásuk kezdetén, az általános iskolában, a

gimnáziumban és a líceumban tökéletesen elsajátítják a tanárok értékeinek és ízlésének kánonát. Tudják, mit szeret, mit nem szeret, mi váltja ki haragját vagy mit nem ért meg, miért lehet nála jutalmat kapni, miért büntetést. A nonkonformizmus nem elfogadható viselkedésforma sem a tanár, sem az osztályközösség számára.

Az osztály belső életének másik szabályozó tényezője a hatalomhoz, azaz a nevelőhöz, a szaktanárhoz, az iskola vezetéséhez fűződő kapcsolat. Teljesen más ez a kapcsolat, mint ami otthon szüleik hatalmához kötődik. A diáktól elvárják, hogy tiszteletben tartsa az iskola szabályait és a tanulói kódexet, melyek világosan rögzítik jogait és kötelességeit, a jutalmakat és büntetéseket, a személyes célok alárendelésének szükségességét a közösség javára.

Az iskolai osztály-csoport tehát diákok és fiatalok összetett közösségeként jelenik meg, melynek megvan a sajátos dinamikája, és melyre sokféle külső és belső tényező hat, kialakítva morálját és légkörét, belső struktúráját, összetartozását vagy szétválását. Ennek következtében az osztály fontos hatással van a diákok intellektuális és érzelmi fejlődésére.

Az osztályban sokféle személyközi kapcsolat merül fel, mely összeköti, szorosan összetartja a feleket. Ezek határozzák meg a csoport belső életének dinamikáját. Ezen személyes kapcsolatok közé tartoznak a barátságok és a „legjobb” barátok, szemben az ellenséges és antagonisztikus viszonyokkal. A személyes kapcsolatokat a diákok kölcsönös érzelmi kötődése, szívélyesség és segítőkészség jellemzi. A lelki igények kielégítését, a biztonság- és elismertségérzetet, az önmegvalósítást szolgálják. Az oktatás és nevelés sikere vagy kudarca nagy mértékben ezektől a tényezőktől függ.

A tanár és a diák közötti kommunikáció több síkon és dimenzióban zajlik, gyakran nehéz megmagyarázni és értelmezni. G. Klimowicz ezt írja: „Az, hogy a tanár és a diákok megértsék egymást, nem csak attól függ, hogyan szervezi meg a tanár a munkát, hanem attól is, hogy a diákok miként értelmezik azt, amit a tanár csinál, és attól is, hogyan értelmezi aztán a tanár a diákok viselkedését.”

A legtöbb esetben a tanár kezdeményezi az osztályon belüli interakciókat. Azonban a személyközi kapcsolat azonban tanár és diák között nem szimmetrikus. Vannak aktív diákok, de vannak passzívok és bátortalanok is, akiket ha a tanár nem provokál, nem kezdenek párbeszédbe vele és nem alakul ki kölcsönös kommunikáció. Nem mindig kevésbé tehetségesek. Passzivitásuk gyakran saját véleményükkel, személyiségvonásaikkal, családi és társadalmi helyzetükkel kapcsolatos bizonytalanságukból ered.

A diák és a tanár közötti interakció tartalma legtöbbször didaktikai és szervezési-vezetési kérdésekre irányul. A didaktika szintjén az interakció elsősorban előadás, kérdésfeltevések vagy az ismeretek kikérdezése formájában zajlik. A szervezési-vezetési típusú interakció az osztályközösségre, az óra tervezésére és lefolyására irányul. Itt válik fontossá a tanár viselkedési stílusa. Ezen a szinten a tanár egyúttal értékeli is az osztályközösségben tapasztalható jelenségeket helyesléssel vagy kritikájával, osztályzatokkal, dicsérrel, bátorítással, feddéssel vagy figyelmeztetéssel. Ezért fontos a tanár viselkedése, legyen az jóindulatú vagy ellenséges; a barátságos mosolya, bátorító gesztusok; a gúny vagy fenyegetés. A tanár ezen interakciói stimulálják a csoportnormákat.

Tanár és diák szüntelenül kommunikál az osztályban: szavakkal vagy szavak

nélkül, szándékoltan és spontán módon, egyszer könnyű, másszor nehéz értelmezni. A tanár által észlelt jelek szükségszerűen értékelésre és osztályzásra kerülnek, olyan kategóriák szerint, mint jó és rossz, helyes és helytelen, az iskolai helyzetnek megfelelő vagy az ellen lázadó. A diákok tanároknak és a tanárok a diákoknak tett kijelentései nem csak egyirányúan értékelhetőek. Nem csak a tanár osztályoz. Őt is osztályozzák a diákok. A diákok megnyilvánulásai a tanár felé a legkülönbözőbb tartalomúak és fajsúlyúak lehetnek komolyak vagy jelentéktelenek, általánosak és személyesek. A diák aktivitását kifejező megnyilatkozások szólhatnak az osztálytársak és a tanár figyelmének felkeltéséről, saját értékességük megerősítéséről is.

A tanárral folytatott interakciókban a befogadó gyakrabban a diák, mint a tanár. Ő kommunikálja a diákok felé az elsősorban didaktikai, nevelői, jelenségeket és emberi magatartásokat értékelő információkat. Ahhoz, hogy tanár és diák kölcsönös kommunikációja érthető, hatékony és valódi legyen, a jel küldője és befogadója között tiszta, nagy hatókörű és zavarmentes kommunikációs csatornának kell működnie. Ezt megzavarhatják a feszültségek az osztályban, a félelem, a demobilizáció, a vidámság, az öröm és az agresszió is.

A diák a didaktikai információkon kívül tanulmányi, magatartási, az osztályközösséghez való viszonyának fejlődését értékelő üzeneteket is kap. Az értékelés a diák iskolai életének nélkülözhetetlen eleme. Minden osztályzat – függetlenül attól, hogy miből, hogy pozitív vagy negatív – kétféleképpen működhet: mozgósíthat vagy elkedvetleníthet. A szociálpszichológia ismer olyan eseteket, amikor a kudarcokat szenvedett diák meghátrált, szorgalma és érdeklődése az adott tevékenység

iránt jelentősen csökkent. Ezt a folyamatot kísérheti az agresszió az osztályzatért felelős személyekkel, barátokkal vagy tárgyakkal szemben, az ambíciók csökkenése és a kudarcral összefüggő feszültség és bosszúság kárpótlására tett kísérletek.

Az osztályban a diákok elsősorban baráti kapcsolatokat építenek ki. A mindennapos együttlét alkalmat teremt egymás mélyebb megismerésére, a társasági életre, a kölcsönös segítségnyújtásra, egymás támogatására, vagyis a tanulói sors megosztására. Az egyidősek osztályközössége befolyásolja a diákok törekvéseit és eredményeit, viselkedés- és kifejezőmódját, életstílusát.

Az iskolai osztályközösségnek nagy a jelentősége a nevelésben. Gyermek és fiatalok élő és dinamikus környezete ez, amit pedagógusok hoznak létre és kölcsönösen alakítják egymást. „A tanár számára fontosak a tudományos kompetenciák, de ennél fontosabb a kapcsolatok létrehozására irányuló képesség.” – írja J. Tarnowski. A tanár vezető és mester, aki ismeri az osztályt, ismeri az egyes diákok személyiségét és problémáit, sok dolgot megoszt velük, de maga is információkat kap az osztálytól. Ezeket a visszacsatolásokat a tanár elutasíthatja, vagy, ami ennél is rosszabb, semmibe veheti. Ekkor az a veszély fenyeget, hogy elveszíti sajátos kapcsolatát az osztállyal, oktatási-nevelési intézmény helyett munkavégzése helyévé változtatva az iskolát. Az alkotó és dinamikus tanár olyan ember, aki folyamatosan képzi magát és bővíti ismereteit. Kritikus saját magával szemben és nem sértődik meg a diákokra, ami konfliktushelyzetekben gyakran előfordul. Ideje volna különleges pedagógiai erényként kezelni az osztályban időnként felmerülő konfliktusok enyhítésére való képességet.

Az osztály azon túl, hogy dinamikus, gazdag belső szerkezettel, a kívánttól és helyestől a kifogásolhatóig és nehezen nevelhetőig terjedő viselkedési skálával rendelkező csoport, sajátos morált és szokásrendet hoz létre, melynek részei az íratlan szabályok, törvények és elvek. Az osztályközösség integrációjának előrehaladottsága szerint ezek a törvények idővel már nem formálisan, hanem a szokásoknak megfelelően köteleznek: megsértésük nem vezet formális büntetésekhez, azonban maga a csoport szankcionálja, akár a csoportból való kizárásig. Sok kérdés tartozik az osztályközösség sajátos szokásrendszeréhez: a speciális diáknyelv, a külső megjelenésre és érdeklődési körre érvényes divat, a kölcsönös kapcsolatok stílusa, a tanuláshoz, tanárokhoz, iskolához és önmagukhoz való hozzáállás.

Az osztály szokásainak íratlan szabályai számos viselkedésre, magatartásra, a csoporttal való kapcsolatra vonatkozó normát foglalnak magukba. Bizonyos normák érvényességét a diák magától elismeri, meg van győződve hasznosságukról és morális értékükről. Azonban az osztály élete azonban gyakran relativizálja ezeket. A normát a becsületes diák otthonról, a hitoktatásból, élettapasztalatából meríti. Mindez nagyon is konkrét formában jelenik meg az iskola és az osztály területén: légy becsületes és ne puskázz; ne súgj; légy önálló. A normák relativizációja gyengítésüket, bagatellizálásukat okozza. Ha nincs benne semmi erkölcs-telen, megszegésük előírására emelkedik: ha nem puskázok – rossz jegyet kapok; ha nem súgok – barátságatlan vagyok.

Az osztályközösségek véleménye szerint magas pozíciót foglal el a „nem árulkodok” norma. Ez helyes magatartásnak tekinthető, amíg apróságokról van szó; veszélyessé válik azonban, amint komoly

dolgokra vonatkozik, mint a lopás, az alkohol- és drogfogyasztás, a fiatalabbak és gyengébbek pénzének elszedése, az iskolakerülés valamely előnyben részesített informális csoport társaságában. Ezekben az esetekben a „nem árulkodok” magatartás leplezi ugyan a csoporton belüli növekvő konfliktusokat, de az ennek ellenére kirobban, megkettőzött erővel, gyakran beláthatatlan következményekkel.

Az osztályok informális szokásai, amennyiben a kölcsönös kapcsolatok erősítését és az oktatási-nevelési funkciók megvalósítását szolgálják, a csoport feladataival és a tagok társadalmi-érzelmi problémáival összefüggő, jól leírható szerepeket hoznak létre. Így például növekszik az osztályközösség informális vezetőinek jelentősége, mind pozitív, mind negatív értelemben. Negatív értelemben szó eshet olyan vezetőről, akinek erős személyiségvonásokkal és tekintélyre törekvő való hajlammal bír, ami nem mindig esik egybe az osztály feladataival és az iskola céljaival. Pozitív értelemben a vezető tekintélye a kiváló tanulmányi eredménynek, a tanárok szimpátiájának, jóindulatának, szolgálatkészségének, az osztály javára végzett sokféle munkájának gyümölcse. Kitűnhet kivételes intelligenciájával, olvasottságával, eleganciáról és jó ízlésről árulkodó öltözékével. Az osztály gyakran kialakítja, majd felrója neki a magoló, a hízelgő, a másokat elutasító egoista szerepét. Az osztályközösség ezen tagjai általában a csoporton kívülre szorulnak vagy épp csak megtűrik őket.

Az osztály szokásai és a diákok hozzáállása ezek betartásához, a csoportban megjelenő társadalmi szerepek típusai hatnak az osztály közös életének egészére. Az informális szokásrendszer nem csak belső ügy, hiszen hat az egész közösségre, így külső képére is, amit a külvilág megismer.

Az osztályban uralkodó szokások sokféle csoporton belüli interakció révén alakulnak ki és különböző szerepeket hoznak létre az egyes kortárs csoportok számára. Ez a gyakorlat, a magatartás és viselkedés az iskolai közösség egésze által elfogadott, tartós keretté válhat, ily módon megteremtve annak íratlan hagyományait. Az iskolai hagyományok megteremtésére a legnagyobb esélye azoknak az osztályoknak van, amelyekben a lazább és szorosabb kapcsolatokra épülő baráti együttélés dominál. Az osztályok és iskolák tartóssá vált szokásainak jelentős szerep jut az integrációban, a mobilizációban és a nevelésben. Bekapcsolják a diákokat az iskola történetébe és hagyományaiba, a nemzeti kultúra szokásaiba és erkölcséibe.

2. AZ OSZTÁLYON KÍVÜLI CSOPORTOK JELENTŐSÉGE A NEVELÉSBEN

A diákok interperszonális kapcsolatai nem korlátozódnak az iskolára és a szülői házra, hanem túlnyúlnak szűk környezetük határain. Az iskolai órák a tanuláshoz csak egyik formája. Az intellektuális, személyi és morális-vallási fejlődésben nagyon nagy hatása van az osztályon és iskolán kívüli spontán elfoglaltságoknak és kapcsolatoknak, melyek célja nem a tanulmányi eredmények javítása, hanem az általános ismeretek és műveltség bővítése.

Az tanítás és a tanulás második legfontosabb formája, ami a didaktikai és nevelési munkát kiegészíti és bővíti, azok a tanórákon és iskolán kívüli foglalkozások, melyek leggyakrabban valamely konkrét képesség fejlesztésére irányulnak. Erre szakkörök formájában kerül sor. Az iskolai és iskolán kívüli informális csoportok segítik a gyerekek és a fiatalok fejlődését, megtanítják őket társadalmi kapcsolatok

létrehozására és fenntartására, az együttműködésre, mások és az eltérő vélemények figyelembevételére az elfogadott etikai-morális szabályok és társadalmi normák keretei között. A bölcs és morálisan érzékeny tanár remekül fel tudja kelteni a diákok érdeklődését a tudomány és a társadalmi élet legkülönbözőbb területei iránt. A diákok szabad akaratán, tehát nem kényszerűségeken alapuló, az iskolai szabályoktól és előírásoktól mentes osztályon kívüli tevékenységek elősegítik és megerősítik a diákok csoporton belüli kötődéseinek kialakulását, és általuk a tanár is jobban megismeri a csoportot.

Az osztályon és az iskolán kívüli informális csoportok tagjainak aktivitása nagyon nagy jelentőségű, különösen a nevelés terén. Jó példa az ilyen tevékenységre egy színjátszó kör. Nem kell professzionális színházi előadásokhoz igazítania működését, inkább arra kell figyelmet fordítani, mennyire jó alkalom az előadások előkészítése során végzett munka és maga az előadás a diákok félénkségének leküzdésére, egymás kölcsönös megismerésére, bizalom kiépítésére, a kommunikáció tökéletesítésére. A diáknak az ilyen csoportban biztonságban kell éreznie magát, nem pedig versenyhelyzetben. szimpátiájával Rokonszenvével és bizalmával tünteti ki nevelőjét, akivel őszintén képes beszélni érzéseiről és problémáiról, ily módon erősítve saját fontosságának tudatát, ha úgy látja, elismerik, úgy érzi, el is fogadják. Szeretne további sikereket elérni, megtapasztalni a csoportban átélt boldogságot.

A színjátszás nevelési funkciót tölt be, hiszen mélyebb gondolkodásra tanít a valóságról, fejleszt a képzelőerőt, segíti a jelenségek szintetikus megragadását. Segít túllépni saját tapasztalatainkon, kifejezni legtitkosabb érzéseinket, vágyainkat és él-

ményeinket. Mivel a folyamatban emberek találkoznak egymással, integrációs és közösségteremtő szerepe is van. A színjátszó csoport foglalkozásai során megismerhetjük a diákok gazdag személyiségét és azokat a nehézségeket, melyekkel szembe kell nézniük. A csoport vezetőjének bevonása remek lehetőség személyes kapcsolat kialakítására a diákokkal, baráti légkör létrehozására. A legfontosabb, hogy a színjátszáson keresztül a diákot érzékenyebbé tegyünk a szépre és jóra mint emberi értékre, és hogy megmutassuk, ezek az értékek univerzálisak, értelmezhetőek és kibontakoztathatóak az emberek megszokott élethelyzeteiben, a mindennapokban is.

Szintén nagy jelentőségűek a nevelésben a sportcsapatok. Nem egyszer segít eljutni azokhoz a diákokhoz, akik tanítás során problémásnak bizonyulnak. A közös edzések nem csak örömet okoznak a résztvevőknek, hanem mindenekelőtt megtanítják őket erőik mozgósítására a nehézségek legyőzése érdekében és a kitartásra. Ezek jelentik a kulcsot a siker eléréséhez. Ahhoz, hogy megvalósítsák céljukat, a sportcsapat tagjainak nap mint nap számos döntéssel kell megerősíteni a vállalt eredeti célkitűzést.

Napjainkban a sport világában is előfordulnak olyan torzulások, melyek az egész társadalmat érintő problémákat tükrözik. Ilyen önmagunk megvalósítása egy teljességgel individualista gondolkodásmód révén; kellenek a közösen átélt élmények, de ugyanakkor cél a legnagyobb eredmény elérése a lehető legkisebb energia befektetésével. Nem számolnak a szervezet korlátaival, és mindebből ideológiát teremtenek. Az ilyen hozzáállás hibás és veszélyes, patológikus gondolkodáshoz és viselkedéshez vezet, mint a doppingszerek használata vagy a test komoly károsítása.

A testi erő kifejtést körültekintően kell megtervezni a megfelelő hosszúságú, pihenésre szánt szünetekkel. Mindez egyfajta aszketikus magatartás szükségességét sugallja, ami konstruktív, az emberi lényt felszabadító tényezőként jelenik meg. A sportban a fejlődés a megfelelően ütemezett edzések segítségével érhető el, melyek révén a kívánt eredmények elérhetőekké válnak. Ennek alapja néhány megkerülhetetlen szabály: megfelelő edzésterv, ami összehangolja a kijelölt célokat a korábban meghatározott ütemtervvel, versenynaptár, ami a lehetséges optimális eredményt tartja szem előtt. Mindez a nevelést szolgálja és a siker alapja.

A gyorsaság és a teherbíróképesség növelésére irányuló technikai tréning fásasztó. Ha csoportban zajlik, gyakran sokkal játékosabb jelleget ölt a dopping és a versenyzők vetélkedése miatt, különösen akkor, ha a gyakorlatok nehezek és sokszor ismétlődnek. Tulajdonképpen nem versenytársak rivalizálásáról van szó, hanem annak a felfedezéséről, hogyan kerekedhetünk mások fölé a velük való együttműködésen keresztül. Van ebben valami az evangéliumi alázatosságból. A csapat tagjai kölcsönösen támogatják egymást, hogy sikert érhessenek el. A sport kiváló eszköz a stressz legyőzésére, arra, hogy jól érezzük magunkat feladataink elvégzése során, de arra is, hogy megismerjük önmagunkat. A valóban hasznos sportolás bizonyos korlátokhoz kötött és következetes. Aki igazán bölcs, tiszteletben tartja lehetőségeinek korlátait, anélkül, hogy fellázadna vagy elkedvetlenedne. Így a sport gyakorlása teljes mértékben megegyezik a keresztény aszkézissal az erőfeszítés szerepének, a felszabadulásra törekvésnek és az egyensúly keresésének tekintetében, ezért kedvez a sportcsapat tagjai belső diszpozícióinak.

A sport területén idő szükséges a hibák kijavításához és az előrehaladáshoz elengedhetetlenül szükséges módszerek megtalálásához. Sokéves gyakorlás kell ahhoz, hogy felfedezzük a megfelelő technikát. Egy könyv, újság vagy valamiféle információs program nem helyettesítheti a kompetens edzőt. Nyilvánvaló a hasonlóság a lelkivezetés hosszú hagyományához, és mellette szólnak a teológiai motívumok is. Vannak csoportok, melyek a sportoló edzésével foglalkoznak, átadva tanítványuknak saját módszereiket és tapasztalataikat, miként a lelki élet rejtelmeibe való beavatás is az elődök tanúsága által történik.

A sportcsapatban végzett szisztematikus munka, az egész csoport sikere érdekében tett erőfeszítés és a felelősségvállalás értelmének bemutatása nagy pedagógiai érték. A törekvés a szabályok betartására, a sportszerű viselkedésre, a megfelelő nyelvi kultúrára és tiszta versenyre megmutatja a morális értékek szépségét és univerzalitását és például szolgál arra, hogy ezek érvényesíthetőek a diákok életéhez közeli szituációkban is, és nem korlátozódnak a szoros értelemben vett vallási szférára.

Érdeemes megvizsgálni a zenei jellegű csoportok, a különböző kórusok, gyermek- és ifjúsági zenekarok jelentőségét. Ezek egészen különleges módon erősítik az összetartozás érzését és válnak a közösségi integráció eszközévé. A közös ének minden résztvevőt bevon a tevékenységbe és eredményeképp az esetleges csoportból közösség jön létre. Ehhez olyan, közösen elfogadott ideál vagy életmód bizonyító ereje kell, ami értékek megvalósítására törekszik. A dal elraktározódik a gyermek emlékezetében, és hosszú ideig irányítja az életben. Meghatározza magatartását, amit többek között jóindulat, segítőkész-

ség, tisztelet és becsületesség jellemez. A zenei élmény hatással van az ilyen tulajdonságok kialakulására. A zene által kiváltott emelkedett érzések nyitottabbá teszik a gyermeket a nevelők befolyására. A különböző zenei és vokális együttesek tagjai megismerik az éneklés alapjait. Aktívan részt vesznek az iskola életében, előkészítik az ünnepélyek zenei programját. Részvételükkel és az együttesben betöltött konkrét funkciójukkal mélyebben átélik és örömet lelik az ünnepélyekben.

Lényeges pedagógiai értékeket mutathat fel a cserkészlet mint nemzetközi formációs és nevelési mozgalom munkamódszere és lelkisége, ami katonai és keresztény elveken alapszik. A család szolgálatában áll, így hát tőle, és nem az államtól kapja felhatalmazását a nevelési tevékenységre. A cserkészlet – ahogyan az iskola is – csak kiegészíti a család munkáját, a segítő szerepét töltve be. Olyan módszereket alkalmaz, mint a kaland, a kapcsolat a természettel és az önnevelés. Az egész ember nevelésére törekszik öt cél szerint: egészség, személyiség, gyakorlatias gondolkodás, szolgálat, Isten. A nevelés során mindvégig szoros kapcsolatban áll a természettel, mely segíti a harmónia érzetének és az Isten által teremtett világ tiszteletének felébresztését. Nagy hangsúlyt fektet a személyiség kialakulására, a belső fejlődésre, a hazaszeretetre, a közösség javára való törekvésre. Az alapító által kidolgozott módszer alapja az őrsi rendszer, a játék, a három korcsoport szerinti felosztás és a lányok és fiúk számára elkülönített szervezetek.

Az őrsi rendszer lényege a kiscsoportokban (őrsökben) végzett munka, melynek élén az őrsvezető áll, aki valamivel idősebb a csoport többi tagjánál. A játék jelenti azt a nevelési módszert, mely meg-

felel a gyermekek és fiatalok természetes hajlamainak. Ezért aztán ebben a mozgalomban alaposan kihasználják a játékokat, szimbólumokat, rítusokat, hogy lojalitást, becsületességet, önfeláldozást, fegyelmet, tisztaságot, takarékoságot, önuralmat és másokkal szembeni szolgálatkészséget tanítsanak általuk. Ezeket az elveket a Cserkésztvény foglalja magában. Az elsődleges korosztályt a 12-16 éves cserkészek és cserkészlányok alkotják. A kiscserkészek osztálya 8-12 éves korban alkalmazza a cserkészeti módszereit a késő gyerekkor sajátosságainak megfelelően. Fő feladata a kivezetés a gyerekkori egoizmusból és a felkészítés a cserkészetre. A Roverek, vagyis a Kószák és a Vándorok (17 év felett), feladata a cserkészesszmények átvitele a felnőtt életbe.

Baden-Powell, a cserkészmozgalom alapítója, meg volt győződve, hogy a fiatal ember máshogy látja az őt körülvevő világot, mint a felnőtt, és hogy a hitet nem lehet tanítani – egyedül csak átélni. Ha egy felnőtt segíteni akar a fiatalabbnak, hogy az jobbá váljon, nem szabad rákényszerítenie a saját világképét, hanem kísérőjévé kell váljon e fejlődésben, vele együtt megszervezve a játékot és szórakozást, támogatva őt a cserkészpróbák és fokozatok elérésében. A kiscsoport lehetővé teszi a hit megélését, a közösségi lét megtapasztalását. A cserkészek különböző feladatai segítenek annak felismerésében, hogy mindenért meg kell dolgozni, hogy hatékonyabban dolgozhat egy csoport tagjaként, és jó, hogy van őrs- és rajvezető, akik példát és tanácsot adnak, de minde nélkül a barátai.

A gyermekek és fiatalok nevelése során fontos, hogy az osztályon és iskolán kívüli informális csoportok tartós, morális értékű elvek szerint működjenek. Csak

ekkor képesek hozzájárulni a közösség építéséhez és fejlődéséhez az iskolai környezetben. Annak, hogy hatással lehessenek a csoportra, melyhez tartoznak, hogy alakítsák, korrigálják és megfelelő irányba tereljék a közösség és a keresztény értékek szellemében, majdhogynem szükségszerű feltétele, hogy a szaktanárok, az osztályfőnökök és a hittanárok részt vegyenek neveltjeik osztályon kívüli életében. Ha hiányzik a nevelői tekintély az osztályon és iskolán kívüli informális csoportokból, vagy akár a formális osztályközösségből, helyébe áltekinthetők és demagóg tanítók lépnek, akik a csoportot látszólagos értékek felé, vagy akár az értékekkel szemben vezetnek. A mai fiatalok keresik az autoritást, keresik a kiindulási pontként szolgáló személyiségeket, akikhez viszonyítva igazolható hozzáállásuk, viselkedésük, axiológiai kritériumaik és életcéljuk. Ezt megerősítik a tudományos kutatások, az újságírók és a hittanárok is. „A világban elterjedt a mester hívása, a mester keresése. [...] Mégis, fennáll a veszély, hogy ez a látszólag megtalált mester olyan lesz, mint egy televíziós személyiség vagy üzletember, olyan, akiből hiányoznak a valódi emberi értékek” – figyelmeztet egy atya egy beszélgetésben.

Az iskolai csoport közösségi szelleme kiválóan alkalmas a nevelési folyamat eredményességének növelésére. „A sikeres tanulás jó szolgálatot tesz a bizalmi légkör, a kölcsönös megértés, a másik méltóságának elismerése, a másik teljesítményének felismerése és javítása érdekében. A közeli személyes kapcsolatok, melyek a pozitív értékeken keresztül jöhetnek létre, szintén ezt bizonyítják, hiszen már elsajátításuk során áthatják őket a közös létkérdések megoldására irányuló személyközi interakciók is.” Így jöhet létre az igény a ki-

terjedt és elmélyült személyes és közösségi alakzatokra, melyekből maguktól kibontakozhatnak az oktatáshoz és neveléshez szükséges megfelelő légkört létrehozó pozitív értékek.

Napjaink valóságának dinamikája karizmatikus vezetőkön és szervezőkön alapszik. Mindez hatással van a fiatalok életmódjára és tevékenységeire is. Ezért is szükséges olyan kis, válogatott csoportok létrehozása, melyek a közösségi értékek szerint élnek és terjesztik ezeket környezetükben, akár az osztályban, akár az iskolában, akár a családokban. A mai fiatalok, ahogy a felnőtt emberek is, megtapasztalják a magányt a tömegben, ezért keresik a kapcsolatot másokkal, a közelséget, a személyes baráti kötelékeket, a gondolatcserét, a közös tanulást, az együttműködés lehetőségét. Következésképpen a tanár az iskolában éles szemű megfigyelője kell legyen az osztály és az egész iskolai közösség életének, melyben létrejönnek, kifejlődnek és végül eltűnnek a legkülönbözőbb spontán, életkoron vagy hobbin alapuló csoportok.

Minden, még a legkisebb alcsoport megszületése is azt jelzi, hogy a jól eltöltött szabadidő nem elégséges. A tiniknek a tömegkultúra ikonjai vagy a divat iránti rajongásán túl más szükségletei is megjelennek. A felnőtteknél sokszor tapasztalt kiüresedett élet arra készíti a fiatalokat, hogy alapvető egzisztenciális kérdéseket tegyenek föl az élet értelméről, a munkáról, a vallásról, az Egyházzal és az etikai-morális elvekről. Felébred bennük a vágy az együttlétre a másik emberrel, a közösséggel. Ezek a gyakran meg sem határozható, csak számos kérdésben megfogalmazódó vágyak és remények a fiatalok körében az osztályban, az iskolában és azon kívül is sajátos jelei

a kornak, az érzékenységnek és a kereső lelkiismeretnek. A tanár mindezt nem tudja nem észrevenni. Nem elég csak válaszolnia, hanem stimulálnia, konkretizálnia kell őket.

Az osztályban, az iskolában és az azon kívül létező informális kiscsoportok – legyenek akár feladat- vagy célorientáltak, netán vallásos csoportok – nem foglalkozhatnak mindenkivel. Erejük és eredményességük azon múlik, hogyan választják ki meghatározott céljukat és a megvalósításához szükséges konkrét feladatokat. Ha mindenféleképpen foglalkoznak, semmire sem jutnak, a csoport hamar felbomlik. Ha létrejön egy csoport, hogy a gyengébb diákoknak a tanulásban baráti segítséget nyújtson, az nem fog színházzal, filmmel vagy kirándulásokkal foglalkozni. Azt is mondhatjuk, hogy az informális csoportokban bizonyos monotematikus jelleg érvényesül, hiszen konkrét problémák megoldására specializálódnak. Nem fenyegeti őket atomizáció vagy izoláció, mivel a csoport nyitott társaság, melyet vallási és etikai-morális értékek tartanak életben.

A közösség keresztény eszméje mély összetartáson alapul. A szolidaritás alapelve, amit barátságban vagy közösségi szeretetben is nevezhetnénk, közvetlenül az emberi és keresztényi testvériség követelményére épül. A *Katolikus Egyház Katekizmusa* felhívja a figyelmet, hogy a tévedés „első, ma oly széles körben és veszedelmesen elterjedt forrása az, hogy megfélemlenek az embernek arról a kölcsönös kapcsolatáról és szeretetéről, amit mind a közös eredet és az összes ember -- bármely néphez tartozzék is -- értelmes természetének azonossága [...] parancsol”. A mai világ megfélemledik az emberek közötti barátságról, ami valami egészen ter-

mészetes az emberek között. Hasonlóképp az iskola is elveszíti időnként a barátság és a közösségi szeretet, a közösségi szolidaritás légkörét a rivalizálással szemben. Ezeket az értékeket kell helyreállítani mind az iskolai osztályokban végzett didaktikai-nevelési munka, mind a különféle osztályon és iskolán kívüli informális csoportok működése területén.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az iskolai csoportok nevelési jelentősége a bonyolult oktatási és nevelési folyamat szerves része. Iskolai csoportokról beszélve elsősorban az osztályra mint célorientált kiscsoportra gondolunk. Az iskolai osztály formalizált társadalmi csoport, melyben a tagok közötti kapcsolatokat a feladataikhoz kapcsolódó előírásokkal és a személyközi interakciókkal jellemezhetjük. Befolyásolja az intellektus, a személyiség, a morális és vallási gondolkodás fejlődését, a diák kialakítja viszonyát önmagához, a másik emberhez, Istenhez és a világhoz.

A tanítási órákon végzett didaktikai és nevelési tevékenységet kiegészítő és kibővítő másik lényeges forma az órán és iskolán kívüli foglalkozások, melyek célja konkrét készségek elsajátítása. Az osztályon és iskolán kívüli informális csoportok segítik a gyermekek és fiatalok fejlődését. Megtanítanak a társadalmi kötelek kialakítására és fenntartására, a másokkal való együttműködésre, mások és az eltérő vélemények tiszteletére az elfogadott etikai-morális alapelvek és társadalmi normák szerint. A diák informális és iskolán kívüli tevékenysége, mely szabad választásán, nem pedig kényszeren alapul, nem kötik iskolai szabályok és előírások, hozzájárul a tanulók csoporton belüli kötelekeinek kiépítéséhez és megerősítéséhez, és

ahhoz is, hogy a tanár jobban megismerhesse a csoportot.

SUMMARY

THE REARING SIGNIFICANCE OF THE SCHOOL GROUP

The good-rearing significance of a school group is written into the complex process of educating and disciplining. Speaking of school groups, we primarily have in mind the class as a group with a goal. A school class is a formal social group in which the relationships between the members are designated by rules of service and interpersonal interactions. It has an influence on intellectual, character and religious-moral formation, shaping the attitude of the student toward themselves, toward another person, God and the world.

The second essential form that completes and broadens the didactic and rearing activity carried out during lessons are extra-curricular and out of class activities, which are aimed at acquiring concrete abilities. Informal groups that are extra-curricular and not in school support the development of children and youth, they teach a person to make and keep social ties, to cooperate, to respect others, hear different statements in the area of accepted ethical-moral principles and social norms. The informal and out of school activities of a student, based on good-will, and not forced, free from school rules and regulations, contributes to building and strengthening the inner-group ties of the students, and also to a better getting to know the group by a teacher.

Kellermann Viktória fordítása